

DOI: 10.26565/2220-8089-2020-38-06  
УДК 321:316.32

**Баталов Олексій Анатолійович**  
доцент кафедри політології, к. філос. н.,  
Харківський національний  
університет імені В.Н. Каразіна,  
майдан Свободи, 4, Харків, 61022,  
o.batalov@karazin.ua,  
<http://orcid.org/0000-0001-8285-2036>

## ГІБРИДНИЙ ВАРІАНТ ПЕРЕХОДУ УКРАЇНИ З ПЕРИФЕРІЇ СВІТ-ЕКОНОМІКИ ДО НАПІВПЕРИФЕРІЇ

*Досліджується питання переходу України з периферії сучасної світ-економіки до напівпериферії. Проаналізовано декілька поширених у світі варіантів такого переходу і запропоновано власний варіант – гібридний.*

*На підставі аналізу українських експортно-імпорتنих операцій було підтверджено висновок, зроблений у нашій попередній роботі про те, що Україна є однією з держав периферії. Згідно зі світовою практикою, для таких держав є два варіанти переходу до напівпериферії. Перший з них – це проведення таких системних реформ, які дозволять протягом значного часу перерозподіляти прибуток від міжнародних операцій на власну користь. Реалізація цього варіанта відбувається у двох формах. Перша – це авторитарна модернізація (приклади – Сінгапур, Китай). Друга – це реформи, що здійснюються за широкої підтримки країн центру (прикладом є європейська та євроатлантична інтеграція країн Центральної Європи). Другий варіант – це співпраця з державою-гегемоном (США) у сфері безпеки і підтримання порядку, за що така держава отримує різноманітну підтримку та доступ до американського ринку збуту (приклади – Південна Корея, Японія та ФРН, частково – Туреччина і Чилі).*

*Зроблено висновок щодо неприйнятності вищеперелічених варіантів у складному українському випадку (хронічна недореформованість, низька якість української еліти, внутрішні проблеми у ЄС та США, тривалий конфлікт з РФ і т.д.), через що виникає потреба такого варіанта, який сполучав би у собі елементи всіх вищеназваних – тобто, гібридний. Запропонований варіант передбачає, по-перше, введення до складу української еліти якісно нових представників, здатних провести системні реформи, по-друге, продовження євроінтеграційних зусиль, по-третє, посилення співробітництва зі США у сфері безпеки, по-четверте, активізація регіональних інтеграційних проєктів (перш за все з Туреччиною та Польщею). Якщо зусилля на якомусь з виокремлених напрямків зазнають невдачі, то ресурси можна буде перенаправити на активізацію інших без втрати дорогоцінного часу.*

*У якості висновку констатовано, що запропонований нами гібридний варіант переходу України з периферії до напівпериферії виглядає єдиним реалістичним шляхом для України.*

**Ключові слова:** світ-системний аналіз, світ-економіка, центр, периферія, напівпериферія, геополітика.

**Баталов Алексей Анатольевич**  
доцент кафедры политологии, к. филос. н.,  
Харьковский национальный  
университет имени В.Н. Каразина,  
площадь Свободы, 4, Харьков, 61022,  
o.batalov@karazin.ua,  
<http://orcid.org/0000-0001-8285-2036>

## ГИБРИДНЫЙ ВАРИАНТ ПЕРЕХОДА УКРАИНЫ ИЗ ПЕРИФЕРИИ МИР-ЭКОНОМИКИ В ПОЛУПЕРИФЕРИЮ

*Исследуется вопрос перехода Украины из периферии современной мир-экономики в полупериферию. Были проанализированы несколько распространенных в мире вариантов такого перехода и предложен собственный – гибридный.*

*На основании анализа украинских экспортно-импортных операций был подтвержден вывод, сделанный в нашей предыдущей работе о том, что Украина является одним из государств периферии. Согласно мировой практике, для таких государств есть два варианта перехода в полупериферию. Первый из них – это проведение таких системных реформ, которые позволят в течение значительного времени перераспределять прибыль от международных операций в свою пользу. Реализация этого варианта происходит в двух формах. Первая – это авторитарная модернизация (примеры – Сингапур, Китай). Вторая – это реформы, которые осуществляются при широкой поддержке стран центра (примером является европейская и евроатлантическая интеграция стран Центральной Европы). Второй вариант – это сотрудничество с государством-гегемоном (США) в сфере безопасности и поддержания порядка, за что такое государство получает разнообразную поддержку и доступ к американскому рынку сбыта (примеры – Южная Корея, Япония и ФРГ, частично – Турция и Чили).*

*Сделан вывод о неприменимости вышеперечисленных вариантов в сложном украинском случае (хроническая недореформированность, низкое качество украинской элиты, внутренние проблемы в ЕС и США, затянувшийся конфликт с РФ и т.д.), вследствие чего возникает потребность в таком варианте, который соединял бы в себе элементы всех вышеперечисленных – т.е. гибридного. Предложенный вариант предполагает, во-первых, введение в состав украинской элиты качественно новых представителей, способных провести системные реформы, во-вторых, продолжение евроинтеграционных усилий, в-третьих, усиление сотрудничества с США в сфере безопасности, в-четвертых, активизацию региональных интеграционных проектов (прежде всего с Турцией и Польшей). Если усилия на каком-либо из выделенных направлений потерпят неудачу, тогда ресурсы можно будет перенаправить на активизацию других без потери драгоценного времени.*

*В качестве вывода констатировано, что предложенный нами гибридный вариант перехода Украины из периферии в полупериферию выглядит единственным реалистичным путем для Украины.*

**Ключевые слова:** мир-системный анализ, мир-экономика, центр, периферия, полупериферия, геополитика.

**Oleksii Batalov**

Associate professor, PhD in Philosophy,  
V.N. Karazin Kharkiv National University,  
4, Svoboda Sq., Kharkiv, 61022, Ukraine  
o.batalov@karazin.ua,

<http://orcid.org/0000-0001-8285-2036>

## HYBRID VERSION OF UKRAINE TRANSITION FROM PERIPHERY OF WORLD-ECONOMY TO SEMI-PERIPHERY

*The article examines the transition of Ukraine from the periphery of the modern world-economy to the semi-periphery. Several global variants of such a transition have been analysed and a hybrid version has been proposed.*

*Based on the analysis of Ukrainian export-import operations, the conclusion of our previous work of Ukraine being one of the periphery states has been confirmed. According to the global practice, for such states, there are two options for the transition to the semi-periphery. The first of them is the implementation of such systemic reforms that will allow for a considerable time to*

*redistribute profits from international operations in their favour. This option is implemented in two forms. The first is authoritarian modernization (examples – Singapore, China). The second is reforms carried out with the broad support of the countries of the centre (an example is the European and Euro-Atlantic integration of the Central Europe countries). The second option is cooperation with the hegemonic state (USA) in the field of security and maintenance of order, for which such a state receives various support and access to the American sales market (examples – South Korea, Japan and the FRG, partly Turkey and Chile).*

*It was concluded that the above options are unacceptable in a difficult Ukrainian case (chronic under-reforming, low quality of the Ukrainian elite, internal problems in the EU and the United States, a protracted conflict with the Russian Federation, etc.), thus there is a need for such an option that would combine the elements of all of the above – that is, a hybrid one. The proposed option assumes, firstly, the introduction of qualitatively new representatives into the Ukrainian elite, capable for systemic reforms, secondly, the continuation of European integration efforts, thirdly, strengthening cooperation with the United States in the security sphere, and fourthly, the activation of regional integration projects (primarily with Turkey and Poland). If efforts in one of the designated areas fail, then resources can be redirected to activate others without wasting precious time. As a conclusion, it was stated that the proposed hybrid version of Ukraine's transition from the periphery to the semi-periphery looks like the only realistic way for Ukraine.*

**Keywords:** world-systems analysis, world-economy, centre, periphery, semi-periphery, geopolitics.

Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю аналізу стану України у сучасному глобалізованому світі. Світ-системний аналіз дає наукову методологію, що дозволяє як проаналізувати стан України у сучасній світ-економіці, так і сформулювати для українського уряду конкретні рекомендації щодо проведення успішних реформ.

Світ-системний аналіз у сучасній науковій літературі представлений значною кількістю робіт послідовників таких батьків-засновників цієї наукової теорії, як Ф. Бродель, А. Франк, І. Валлерстайн, Дж. Аррігі та ін., однак тема України світ-системщиками досліджується вочевидь недостатньою мірою. Серед вітчизняних дослідників слід перш за все відмітити О. Фісуна та О. Гайка. Так, О. Гайко досліджує напрямки трансформації сучасної світ-економіки (Гайко 2014), а О. Фісун проаналізував стратегії для України в умовах нової картографії постсучасного світу (Фісун 2003). В одній із наших попередніх наукових робіт (Баталов 2018) на підставі аналізу українських експортно-імпорتنих операцій, рівня ВВП на душу населення, відтоку капіталу і т.д. було зроблено висновок про те, що Україна є однією з країн периферії сучасної світ-економіки. Також було виокремлено два базових варіанти для успішного переходу з периферії світ-економіки до напівпериферії (а можливо, й центру). **Метою** статті є спроба оцінити вірогідність реалізації двох базових варіантів переходу України з периферії до напівпе-

риферії і, якщо вони є малоймовірними, запропонувати третій варіант – гібридний.

За час, що пройшов з моменту публікації нашого дослідження (Баталов 2018), ситуація для України не покращилась, а за деякими показниками подекуди ситуативно навіть погіршується (наприклад, це стосується негативного сальдо української торгівлі). Так, згідно з даними Державної служби статистики України, негативне сальдо торгівлі Україною товарами та послугами у 2017 р. склало 2,5 млрд. дол. США, у 2018 р. – 5,8 млрд. дол. США, а у 2019 р. – 3,6 млрд. дол. США (значно допомогли кошти у розмірі 3 млрд. дол. США, які Україна отримала від РФ за рішенням Стокгольмського арбітражу). Фактично Україна не має позитивного сальдо торгівлі товарами зі своїми найближчими сусідами (тобто ані з країнами ЄС, ані з пострадянськими країнами). За 9 місяців 2020 р. (згідно з даними Державної служби статистики України станом на 18.12.2020 р.) внаслідок карантинних обмежень та економічних проблем, що зменшили споживання населення, імпорту товарів та послуг до України скоротився більш значущо, ніж український експорт і, відповідно, сальдо покращилось, ставши позитивним і склавши 530,8 млн. дол. США. Дуже подібна ситуація спостерігалась, наприклад, у 2014–2015 роках. Але, оскільки системних реформ у країні не проводиться, то як тільки почнеться поживлення економіки і, відповідно, зростання споживання населення, сальдо торгівлі знову стане негативним.

У такій ситуації українську економіку фактично рятують перекази з-за кордону «заробітчан» (у 2018 р. це більш ніж 11 млрд. дол. США, у 2019 р. – 12,02 млрд. дол. США), кредити від міжнародних організацій і т.д. Україна продовжує виконувати функції сировинного та трудового «придатку» розвинутих країн. Тобто експортує Україна переважно сировину, промислові вироби і аграрну продукцію з низькою доданою вартістю, а імпортує – мінеральні продукти, обладнання та засоби транспорту. Отже, периферійність України у світ-економіці протягом років і десятиліть зберігається.

Які саме є варіанти для радикальної зміни ситуації, тобто для переходу України з периферії до напівпериферії світ-економіки? У попередньому дослідженні (Баталов 2018) завдяки світ-системній методології та аналізу різноманітних історичних прикладів було виокремлено два базових варіанти.

Перший з них, який можна умовно назвати класичним, – це такі системні реформи (що проводяться у форматі фактично «революції згори»), що дозволили б протягом значного часу перерозподіляти прибуток від міжнародних операцій на власну користь. Протягом останніх десятиліть реалізацію цього варіанту ми бачили фактично тільки у двох формах. Перша – це т.зв. авторитарна модернізація, яка відбувалась, наприклад, у Сінгапурі та Китаї у 1970-х – 2000-х роках. Для сучасної України зазначена форма першого варіанту виглядає не дуже ймовірною, оскільки на цей час ми не бачимо ані особистостей рівня Лі Куан Ю або Ден Сяопіна, ані згоди українського великого капіталу (т.зв. «олігархії») і українського громадянського суспільства на цей варіант (скоріше за все, авторитарна модернізація викличе значний спротив мас). Також, якщо б навіть з'явився авторитарний лідер з неординарними якостями, здатний на прояв політичної волі, сумніви викликає здатність сучасної української еліти провести модернізацію в інтересах всієї країни. Так, однією з головних причин того, що за 30 років незалежності Україні не вдалося вийти зі стану периферійності, є вочевидь низька якість української еліти, яка демонструє: а) нерозуміння глибинних процесів у світ-економіці, а, відповідно, й невміння провести ефективні реформи; б) нездатність при прийнятті рішень керуватись не тільки мотивом збільшення власного капіталу, але й позаекономічними мотивами (які формуються під впливом патріотизму, меценатства, волонтерства і т.д.). А без позаекономічних

мотивів фактично неможливо зменшити відтік капіталу з країни, оскільки це означає для олігархії зменшити й власні прибутки. Отже, одним із ключових завдань перед початком дій щодо переходу до напівпериферії є якісні зміни у складі еліти.

Друга форма першого варіанту – це реформи, що мають відбуватися за широкої підтримки країн центру (прикладом є європейська та євроатлантична інтеграція країн Центральної Європи, найбільш успішною з яких на цей час є Польща). Але вступ до ЄС для України є нереальним протягом не те що найближчих років, а навіть кількох десятиліть (найбільш сприятливі шанси для цього у 1990-ті роки було втрачено). Вступ до НАТО найближчими роками також є малоймовірним через занадто повільний перехід ЗСУ на стандарти НАТО і протидію деяких країн – членів НАТО (наприклад, Угорщини).

Другий варіант, який можна умовно назвати безпековим, – це співпраця з державою-гегемоном (тобто США) у сфері безпеки і підтримання порядку, відігривання ролі посередника між центром та периферією, за що така держава (фактично – «форпост» США) отримує різноманітну підтримку (перш за все військову) та доступ до американського ринку збуту. Прикладами зазначеного варіанта є Південна Корея, Японія та ФРН у 1950-х – 1990-х роках, частково – Туреччина і Чилі. Необхідно відмітити, що цей варіант на практиці також часто означав авторитарну модернізацію (так, у Південній Кореї реформи почали реалізовуватись під час диктатури Пак Чон Хі, а у Чилі – А. Піночета). Стосовно вірогідності реалізації такого варіанта для України необхідно зазначити таке. По-перше, ані в адміністрації Б. Обама, ані в адміністрації Д. Трампа не було готовності розглядати Україну у якості форпосту, а яка буде позиція Д. Байдена з цього питання – поки що незрозуміло. Причиною цього очевидно є те, що РФ не сприймається у США як загроза настільки високого рівня, яка змусила б вибудовувати навколо Росії смугу держав-«форпостів» (як це було у випадку СРСР), призначенням яких було б стримування геополітичних намірів Кремля. По-друге, такий варіант означав би або готовність США на пряму виконувати безпекові функції (наприклад, шляхом розміщення на території України американських воєнних баз, на що згоди США немає), або делегування цієї функції Україні (а для цього необхідне проведення системних реформ протягом тривалого часу, для чого у свою чергу необхідною стала

система політичного наступництва – тобто чіткого розуміння, що кожен наступний український президент не почне з повного переформатування політики попередника і зміни геополітичної орієнтації – тобто саме того, чим так любили займатись українські президенти до 2014-го року). Також у державах-«форпостах» суттєвий відсоток ВВП витрачається на військо, а суспільство є доволі милітаризованим. Готовність українського суспільства на все перераховане поки що нічим не підтверджується.

Підсумовуючи, зазначимо, що жоден з перелічених вище варіантів в українському випадку (який справді є складним: хронічна недореформованість, низька якість української еліти, тривалий конфлікт з РФ і т.д.) не може вважатись магістральним, тому потрібний такий варіант, який поєднував би у собі елементи всіх вищеназваних. Так, євроінтеграція не виключає можливостей для нарощування українського експорту до країн Африки та Південної Азії. Інтеграція до НАТО не виключає пряме співробітництво із США та військово-торговельну кооперацію із Туреччиною (дуже перспективним виглядає долучення України до турецької концепції «логістичної наддержави», що дозволяє вибудувати можливу Балтійсько-Каспійську дугу: країни Прибалтики – Польща – Україна – Туреччина – Грузія – Азербайджан – Туркменістан – Узбекистан). Отже, найбільш раціональним для України, на нашу думку, є втілення *гібридного варіанта переходу з периферії до напівпериферії*, що сполучав би у собі такі кроки.

По-перше, – це введення до складу української еліти якісно нових представників, здатних провести системні реформи (фактично – у форматі «революції згори») щодо підвищення конкурентоспроможності української економіки, боротьби з корупцією, зниження відтоку капіталу і, зрештою, здійснити «осучаснення» всього суспільства.

По-друге, – продовження євроінтеграційних зусиль. При цьому основним завданням є не стільки кінцевий вступ до ЄС, скільки отримання фінансової та організаційної допомоги з ЄС для проведення реформ.

По-третє, – посилення співробітництва зі США у сфері безпеки. Це не тільки продовження реформи ЗСУ, але й робота в напрямку отримання статусу Основного союзника США поза НАТО і можливе

відкриття доступу українських товарів до американського ринку збуту.

По-четверте, – це активізація регіональних інтеграційних проектів (наприклад, з Туреччиною та Польщею).

Які саме з виокремлених вище напрямків є більш пріоритетними, – це вже вирішувати новому українському уряду. Якщо якийсь з напрямків зазнає невдачі, зусилля можна буде просто перекинути на активізацію інших без втрати часу.

У якості **висновку** відзначимо, що запропонований нами гібридний варіант переходу України з периферії до напівпериферії виглядає, на нашу думку, єдиним реалістичним шляхом для України з її непростюю ситуацією.

## ЛІТЕРАТУРА

Гайко, О. 2014. “Трансформація сучасної капіталістичної системи”, *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія “Питання політології”* 1132: 114-119.

Фісун, О. 2003. “Цикли гегемонії, нова картографія постсучасного світу і глобалізація: пошук стратегії для України”, *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія “Питання політології”* 592: 69-86.

Баталов, О. 2018. “Україна як периферія світової економіки і перспективи її переходу до напівпериферії”, *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Питання політології* 33: 137-140. URL: <https://periodicals.karazin.ua/politology/article/view/11824/11187>.

*Державна служба статистики України*. Експрес-випуски. Зовнішньоекономічна діяльність. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

## REFERENCES

Gaiko, O. 2014. “Transformation of the modern capitalist system”, *The Journal of V.N. Karazin Kharkiv National University: Issues of Political Science* 1132: 114-119 (in Ukrainian).

Fisun, O. 2003. “Cycles of hegemony, new cartography of the postmodern world and globalization: the search for a strategy for Ukraine”, *The Journal of V.N. Karazin Kharkiv National University: Issues of Political Science* 592: 69-86 (in Ukrainian).

Batalov, O. 2018. “Ukraine as the periphery of world-economy and the prospects of its transition to semi-periphery”, *The Journal of V.N. Karazin Kharkiv National University: Issues of Political Science* 33: 137-140. (in Ukrainian).

*State Statistics Service of Ukraine*. Foreign economic activity. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (in Ukrainian).